

Ганна Віват (Огеса)

Духовне єднання двох велетів (франківські мотиви в поезії Василя Стуса)

Проблеми міжтекстуальних та контекстуальних зв'язків останнім часом стали досить актуальними в літературознавстві. Незважаючи на те, що різноманітні прояви взаємовпливів відомі в літературі та мистецтві з давніх-давен, до 1960-х років цитування, запозичення, впливи та різного роду переспіви не були предметом особливого зацікавлення філологів, хоча всі ці види міжтекстових та внутрішньотекстуальних зв'язків обговорювали в низці праць, присвячених питанням інтерпретації художнього тексту. Однак проблеми запозичень та художніх перегуків аналізували лише дотично, як окремі фонові елементи художнього тексту. Віднедавна це явище в літературознавстві отримало назву "інтертекстуальності" (термін Юлії Крістєвої) і викликало вельми широке зацікавлення філологів та мистецтвознавців. Отже, упродовж останніх десятиріч у вітчизняній літературознавчій науці настав якісно новий етап осмислення цієї проблеми, помітно зросла зацікавленість науковців до міжтекстових зв'язків: алюзій, запозичень, контамінацій, наслідувань, пародій, парафраз, перифраз, підтекстів, переробок, ремінісценцій, стилізованих філіцій, цитацій, різних словесних вкраплень тощо, а відтак постало питання про реінтерпретацію творів багатьох письменників. Актуалізація проблеми характеристики та опису міжтекстових чи внутрішньотекстуальних запозичень спричинила появу потреби виявлення зв'язків між конкретним твором, читаним у певний момент часу, з іншими творами, що передували йому чи з'явилися пізніше, між "своїм" і "чужим".

Творчість В. Стуса є надзвичайно цікавою саме в аспекті дослідження інтертексту, оскільки у його творчому доробку відчутне значне "багатоголосся". На таку особливість Стусової лірики звертали увагу М. Наєнко, М. Царинник, Ю. Шевельов. Усі ці дослідники, визнавали, що впливи наявні в поезії митця, як і в кожного поета, "великого й малого". Однак впливи і переспівування виявлені в доробку В. Стуса досить оригінально. В одному з листів до дружини поет писав: "А ще трапилася мені нагода – прочитати Блока в злецькому бідному виданні (200 сторінок тексту). Чотирирічна розлука з ним виявилася – при зустрічі – тяжчою, ніж я думав. Виявляється, чимало його мотивів, духовних спроб (без слів!) живе в мені – оглушено живе, впевнено... Блок виявився і вищим і прозаїчнішим. Його тумани по-старому часто дратують, а його дольки – просто вражають... І як чути передзвін голосів – і Цветаєва, і Ахматова, і Бунін, і Єсенін, і чимало поетів пізніших літ – усе тут. І скільки прозріння – глухого лячного: и капли ржавые лесные, родясь в глуши и темноте, несут испуганной России весть о сжигающем Христе!" [11: т. 6: кн. 1: 207]. Гадаємо, "передзвін голосів" чути у творчості кожного поета, оскільки шляхетні

думки, “духовні спроби”, а відтак і прозріння притаманні кожній творчій людині, отже – і В. Стусу.

Неодноразові поетичні посилання та звертання В. Стуса до своїх учителів, друзів і недругів окреслюють коло імен найважливіше для розуміння його творчості (“Тарас на засланні”, “Шевченко. Дорога до Орська”, “І під ногами колючки...”, “Борітеся – поборете!”, “Дума Скворода”, “Вступ до поеми “Скворода”, “Скворода. Хвилеві трени”, “Голос Скворода”, “Як добре те, що смерті не боюсь я...”, “Отак живу – з роботи в ліжку...”, “Ось молот твій – трохи, ладнай гостинець”, “Вереснева земля”, “Костомаров у Саратові”, “Трени М. Г. Чернишевського”, “Останній лист Довженка”, “Сто років, як сконала Січ”, “Кампанелла”, “Ярій, душе – ярій, а не ридай”, “Бентежністю вивищена до неба”, “За читанням Ясунарі Кавабати”, “Грузинському другові”, “Яворова сім’я”, “За літописом Самовидця”, “Слухаючи Бетховена”, “Повернення Орфея”, “Кармалюкові мандри”, “В Сибір летимо. Я і пару Кирил”, “Коли Холодний свині пас...” та багато ін.).

Своїми друзями та вчителями В. Стус вважав Г. Сквороду, Т. Шевченка, І. Франка, Лесю Українку. Улюблених письменників, філософів, поетів не раз згадував у своїх віршах:

Так хочеться пожити хоч годинку,
коли моя розвіється біда.
Хай прийдуть в гості Леся Українка,
Франко, Шевченко і Скворода.
 (“Як добре те, що смерті не боюсь я...”) [11: т. 2: 15].

Прямі й приховані, свідомі й несвідомі цитації, творчі впливи, переспіви, переробки, полемізування і багато інших речей, яким навіть важко одразу дати характеристику, одним із перших помітив у В. Стуса Ю. Шевельов. “Є рядок, подібний до Тичини. Концепція України, як уже згадувано, має деякі спільні риси з Маланюковою (не знаємо, випадкові збіги чи наслідування). Звукова організація, як теж уже згадувано, вказує на знайомство з Борисом Пастернаком. Інтонації Миколи Зерова слідні в поезії “Пахтять кульбаби...” і, меншою мірою, “Про що тобі я зможу повідати”. Вірш “У небі зорі...” виявляє спорідненість настрою з “Вихожу один я на дорогу” Михайла Лермонтова... Але все це подібності в одному елементі поезії, там у мові, там у ритмі, там у настрої. Ні одна з цих поезій не копіює твору старшого автора як цілість. Усе це досить чистий Стус у його самостійності і оригінальності” [18: 389]. Також Ю. Шевельов погоджується з М. Царинником, котрий вказує на спільність рис деяких Стусових віршів з поезіями Р. М. Рільке, оскільки поет робив багато перекладів поезії німецького митця. А ще Ю. Шевельов відзначив, що вірші В. Стуса дуже відмінні за стилем. Власне місце, на думку дослідника, у розвитку стилів української поезії В. Стус знаходить у поєднанні елементів експресіонізму й сюрреалізму. “Експресіоністичні й сюрреалістичні первні поєднуються в синкретизмі світосприймання й світовідтворення (і поетичного світотворення) Стуса,

коли звук стає кольором, колір запахом, запах дотиком, і так поезія поєднує ніби непоєднанне в одну суцільність. Поодинокі складники ніби реальні й реалістичні, цілість – високо над реальністю і, звичайно, теж високоступеньована, сказати б за Стусом, стоступеньована й всеступеньована” [14: т. 3: 384]. М. Наєнко майже повторив думку Ю. Шевельова, розглядаючи інтертекстуальність творчості В. Стуса в контексті постмодернізму. Скажімо, аналізуючи вірш В. Стуса “Тільки тобою білий святиться світ...”, дослідник відзначив романсову структуру цієї поезії. Проте вона не є любовною піснею, зазначає М. Наєнко, а оскільки класичний романс за змістом може бути тільки любовною піснею, то виходить, що форма його використана з іншою художньою метою, що притаманне постмодернізму [7: 166]. Багато й інших спостережень цього аспекту творчості В. Стуса зробив М. Наєнко, на основі котрих літературознавець писав про належність Стусової творчості саме до постмодернізму. Поетиці постмодернізму притаманна інтертекстуальність, яка може виявлятися в найрізноманітніших формах, на найрізноманітніших рівнях: словесному, звуковому, метричному, образному, сюжетному, тематичному. Інтертекстуальність може проявлятися навіть у переакцентації моральних цінностей, переосмисленні відомих мотивів. Таке переосмислення мотивів стосовно деяких поетичних творів Т. Шевченка, І. Драча, М. Вінграновського, М. Рильського спостеріг М. Наєнко у В. Стуса [7: 167–168]. Міркуючи над цим аспектом творчості, обидва дослідники (Ю. Шевельов і М. Наєнко) роблять висновок, що інтертекстуальні зв’язки в ліриці В. Стуса не є звичайними запозиченнями, наслідуваннями чи навчанням у старших. В. Стус “має виразне власне обличчя” [14: т. 3: 390], – зазначав Ю. Шевельов. А М. Наєнко стверджує, що В. Стус “запозичує у старших лише зовнішню подобу чи схожість, а внутрішньо дає цілковито нову якість. І ця якість обов’язково витримана саме в дусі постмодернізму – або це поглиблення похмурості (як в паралелях з “Долею” Шевченка), або цілковита іронія і скепсис (як у паралелях із творами І. Драча й М. Вінграновського). А іронія і скепсис – це, як відомо, обов’язкова атрибутика саме постмодернізму” [7: 169]. У цьому питанні погоджуємося з М. Наєнком, адже саме така багатомовність (культурна, стильова, лінгвістична), котрої “вимагає постмодернізм” [2: 6] і притаманна творчій спадщині В. Стуса. Перегук голосів попередників і сучасників відчутний у творчому доробку поета. Тобто є вельми багато цікавих поетичних наслідувань, паралелізмів, алюзивних відштовхувань, діалогічних полемізувань, різного роду літературних вкраплень у поетичній творчості В. Стуса (як можна їх знайти, більшою чи меншою мірою, і в кожного поета). Щоправда, найбільшу увагу привертає схожість його думок із Шевченковими. Про це багато написано в літературознавчих дослідженнях А.-Г. Горбач, М. Коцюбинської, М. Наєнка, Д. Стуса, Є. Сверстюка, Е. Соловей, Ю. Шевельова та інших.

Однак є ще одна постать в українській літературі, художня творчість котрої мала значний вплив на поетику В. Стуса. Багато сюжетних та образних алюзій, тематичних запозичень, концептуальних паралелізмів із творів І. Франка є в ліриці митця. Саме цей аспект Стусової творчості і є метою цього дослідження.

Оскільки І. Франко торкався глобальних проблем, то його творчість не може не знаходити відгуку в митців наступних поколінь. Цей титан думки безперечно мав вплив на своїх наступників, у тому числі й на В. Стуса. Однією з перших на франківські мотиви у творчому набутку В. Стуса звернула увагу А.-Г. Горбач. Зокрема вона зазначила: “Як український поет, Стус залишається в орбіті традицій Шевченка, якого він залюбки перефразовує та розвиває не одну Шевченкову думку. В обох поетів той самий гнів до пристосуванців серед власного народу. Але ми знаходимо і Франківські нотки, коли читаємо в поезії “Чого ти ждеш? Скажи чого ти ждеш?” такі рядки: “І плачуть там, видушуючи з себе / сльозу навмисну двоє ворогів, / радіючи, що син той не любив / ні України, ні землі, ні неба...” [3: 47]. Тут ідеться про мотив України, який є одним із наскрізних у ліриці В. Стуса.

“Великі поети всіх часів, – за словами М. де Унамуно, – були перейняті “питанням нації, релігії, мови, батьківщини” [4: 30]. Отже, і В. Стус, як і поети-попередники, будучи вірним сином свого народу та своєї землі, переймався її радощами й болями. У В. Стуса тема України стала провідною в усій його творчості. Україна в ліриці поета виступає в двох іпостасях. Перша – це духовна домінанта, безмежно кохана, омріяна й опоетизована, далека й жадана, близька й недосяжна рідна земля. Про це почуття В. Стуса до Вітчизни М. Ільницький писав: “...Стус відривався уявою від поділеного на квадрати світу і поринав у космос, який окреслюється поняттям “Україна”. Це космос його душі, альфа і омега його почувань, його “дорога долі, дорога болю”. Україна виступає в його віршах не як об’єкт, вона існує в ньому самому як психологічна даність, щоразу об’являючись у душі то кетягом червоної калини, чи апокрифічним пером літописця Нестора, чи космічною музикою струмка...” [5: 16]. Значну частину свого свідомого життя В. Стус провів поза межами України, без можливості повернутися додому, без права побачитися з рідними і близькими людьми, а думками і душею постійно линув на Батьківщину, яка в просторі художнього світобачення поета набуває рис одного з найфундаментальніших символічних образів його творчості. У своїх віршах митець часто ототожнював Україну з матір’ю (велич материнської жертвності), дружиною (чистота подружньої вірності), сестрою (ніжність сестринської любові). У такому аспекті образ України підноситься у поета до символу, який уособлює духовну красу рідної землі. Автор проводить цей образ крізь низку творів (“З ціложиттєвого жадання...”, “Скучив за степом, скучив за лугом...”, “Ти, моя маленька сестро...”, “Оце моє видіння – всіх ночей...”, “Стелили білі обруси...”, “Кохана сестро, не журись...” та ін.). “Духовна” Україна В. Стуса навіть на мурах тюрми “собором дзвінким написалась”. Собор – символ духовності. Концепція України охоплює безліч складових, втілюючись у різноманітних образах. Отже, Україна є одним із домінантних символів, який репрезентує велику кількість тем і мотивів у поезії В. Стуса. Проте поет розглядає її крізь призму історії, а тому є ще й інша Україна в творчості В. Стуса. Ця Україна – “зрадлива зраджена Вітчизна”, “нестерпна рідна чужина”, “кохана Прикраїна”, “погар раю”, “храм, зазналий скверни”, “царство німоти”, “країна мертвих”, “цвинтар душ

на білім цвинтарі народу”. У цьому поезія В. Стуса дуже близька до Маланюкової, який також іноді асоціював Україну з “полем рути і отрути”, із землею, яка родить “калічне зло, що будяком колючим бовваніє”, називав її “Батьківщиною німою”, “зрадливою бранкою степовою”, “розпустою”, “проклятим краєм”, “повією ханів і царів”, “байстрючою матір’ю яничар” [1: 29].

Як бачимо, ставлення до Вітчизни у В. Стуса неоднозначне. Шевченкова та Франкова амбівалентність у ставленні до України та її народу спостерігається й у В. Стуса. Франкове “Я ж не люблю її з надмірної любови” прочитується в низці Стусових творів, котрі суголосні також із творами Т. Шевченка, Є. Маланюка, В. Симоненка, Ліни Костенко, М. Вінграновського та ін.

Проте не лише мотив України єднає поезію В. Стуса з Франковою. Є багато й інших тем і мотивів, що можуть розглядатися як свідомі й несвідомі інтертекстуальні зв’язки, котрими Стусова поезія пов’язана з творчістю Каменяря. Заслуговує на увагу оніричний простір поезики В. Стуса та І. Франка, що порушує великий спектр проблем і має спільні мотиви в обох поетів. Свого часу І. Франко зазначав, що на сні звернена була пильна увага вже у старих єгиптян, греків та римлян. “Ім надавано віще значення, божеське наслання, так само як і поезії. Снами займались у греків філософи (Арістотель *De divinatione*) і лікарі (Гіппократ, Гален)” [13: т. 31: 75]. Картини сну не випадково наявні в багатьох творах І. Франка: “*Voа constrictor*” (сновидіння Германа Гольдкремера, де на підсвідомому рівні ліричний суб’єкт відчуває “западно прокляту”); “Перехресні стежки” (багаторазові пророчі сні Євгенія Рафаловича); “Каменярі” (весь твір подано як переказ сновидіння). Є в поета і цілий цикл під назвою “Криваві сні”, у циклі “Тюремні сонети” є вірш “У сні мені явилися дві богині...”. Серед оніричної поезики є й незакінчена поема “Сон князя” та багато віршів типу: “Сон Ціцерона”, “Сон Ганнібала”, “Сон Гамількара”, “Я снів”, “Не раз у сні являєшся мені...”, “Чого являєшся мені у сні?”. Картини снів використовує автор як засоби, що допомагають розкривати складний внутрішній світ героїв, заглянути в глибини підсвідомого, підкреслюючи психологічний стан персонажів, досконаліше висвітлювати їхні світоглядні сфери та естетичні смаки. Іноді сні наповнені символічним змістом і є провісниками майбутнього. Вельми часто поезику сну використовував і В. Стус. Серед його сновидчої лірики налічуємо понад 80 віршів.

Художнім прийомом сну скористався поет і в поезії “Вельможний сон мене опав...”. Цей вірш є сюжетною алюзією на поезію “Каменярі” І. Франка. Тут ліричний суб’єкт, як і в поезії І. Франка, уві сні чує голос, який накреслює йому подальшу програму дій. В І. Франка “голос згори, як грім гримить”, а у В. Стуса “високий голос пролунав”. Те, що “голос високий” і що він “згори гримить” є натяком на найвищий статус власника того голосу, вказує на неземне походження наказу, схожість з “указуючим перстом”. Згідно з наказом ліричний герой вірша і його побратими мусять іти дорогою боротьби. І хоч кожен з борців знав, що дорога та хресна, стражденна і невдячна, але ті, кому це призначено, мусять пройти її до

кінця за будь-яких обставин, бо за ними стоїть їх Вітчизна, їх народ. Порівняємо. В І. Франка:

І кожен з нас те знав, що слави нам не буде,
Ні пам'яті за сей кривавий труд.
Що лиш тоді підуть по сій дорозі люди,
Як ми проб'єм її та вирівняєм всюди.
Як наші кості тут під нею зогниють [13: т. 1: 66].

А це у В. Стуса:

Пильнуй страсну стежу страждань,
спізнай смертельні чари
дороги добр і почезань,
свавілля і покари [11: т. 3: кн. 1: 130].

Окрім поезії “Вельможний сон мене опав...” І. Франка, наявні приклади впливу Каменяра й на інші Стусові поезії. Наприклад, у вірші “Зі спеки, зі страшної суші, з тверді...” поет згадує молот каменяра, яким ліричний суб'єкт мусить прокладати шлях у майбутнє:

Ось молот твій – трощи, ладнай гостинець [11: т. 3: кн. 2: 176].

Цікаве заломлення отримали інтертекстуальні зв'язки в поезії В. Стуса “Ця світлота – до різи ув очах...” та повісті І. Франка “Перехресні стежки”. У вірші В. Стуса наскрізною є думка про те, що люд наш заблудився у цьому світі і ліричний герой вірша журиться його майбутнім. Такі ж думки і почування приходять до Євгенія Рафаловича з повісті “Перехресні стежки”. Порівняємо в І. Франка: “Євгеній наразі мовчав. У його в голові шибнуло дивне порівняння. Оцей старий, що заблудив у близькім сусідстві рідного села, що стоїть насеред гладкого, рівного шляху і не знає, в який бік йому додому, – чи ж се не символ усього нашого народу? Змучений важкою долею, він блукає, не можучи втрапити на свій шлях, і стоїть, мов оцей заблуканий селянин, серед шляху між минулим і будучим, між широким, свобідним розвоєм і нещасним нидінням, і не знає, куди йому йти, не має сили ані надії дійти до цілі. “Хто то вкаже тобі дорогу, хто підведе тебе, мій бідний народе?” – зітхнув Євгеній” [13: т. 20: 322].

А це у В. Стуса:

Гуртуймося. Даремне вісунів
шукати, мов чогири вітри в полі.
Бо навіть доля в сповиточку-льолі
нам не розкаже, де наш люд зблудив [11: т. 3: кн. 1: 147].

Як бачимо, інтертекстуальні зв'язки тут проявляються на концептуальному рівні і нейтралізують межу між різними літературними жанрами та видами, тобто

між “формальною побудовою текстів по осі “вірш – проза” [8: 378]. А в поезії “Вереснева земля” В. Стуса, епіграфом до якої В. Стус взяв рядки з Франкового вірша “Земле, моя всеплодюча мати...”, митець декларує мотиви самозречення і безмежної любові до батьківщини, а відтак глибокий жаль, що в пору осені свого життя, як поетові здається, він так мало зробив для своєї землі. На думку Є. Козицької, ставлення автора до висловленого в епіграфі може мати чотири основні вияви: автор може погоджуватися з поглядами, висловленими в епіграфі, просто розвивати тему, полемізувати з автором епіграфічних рядків або дистанціюватися від них [6: 55]. У цьому випадку автор і погоджується з поглядами, висловленими в епіграфі, і розвиває тему. Однак розвиток теми в Каменяревій поезії, з котрою В. Стус пов’язав свою паратекстуальними зв’язками, ведеться в незвичний спосіб. Вірш І. Франка завершує цикл “Веснянки”, вірш В. Стуса описує осінь у природі і в поетовому житті та й житті Батьківщини: “О, Україно моя осіння!”. І. Франко – на початку свого життєвого шляху. Він повен молодечого запалу, великих надій та бажань, і просить у рідної землі лише сили й насаги для подальшої боротьби. В. Стус – у передкінці життєвого путі. Він розглядає ситуацію з позиції людини, що перебуває в сеніті земного відтинку свого буття, підсумовує здійснене та пережите і лише шкодує, що йому сил і вміння забракло зробити свою землю щасливою. Однак спільною у цих двох поетів є безмежна любов до рідного краю і готовність працювати для нього “до скону”. Порівняємо в І. Франка:

Силу рукам дай, щоб пута ламати,
Ясність думкам – в серце кривди влучать.
Дай працювати, працювати, працювати.
В праці сконать! [13: т. 1: 28]

У В. Стуса:

Земле рідна! Тобі одній
Я волів би служити до скону.
До твоїх до прийдешніх днів
Дотягнутися б хоч рукою [11: т. 1: кн. 1: 204].

Як бачимо, обидва поети не бояться смерті. Вони приймають її як даність. Однак прийняти її готові лише в праці на благо свого народу своєї землі і з думкою про них.

Цікавим у аспекті порівняння літературних впливів та діалогічних відштовхувань є поезії “Ессе homo!” В. Стуса та “Vivere memento!” І. Франка. Вірш “Ессе homo!” має спільне інтертекстуальне поле з однойменним твором Ф. Ніцше, де задекларовано апологію сильної особистості, що прагне духовної досконалості. Тобто декларативні зізнання ніцшевського “Ессе homo. Як стають самим собою” [9] знаходять своє відлуння в однойменній поезії В. Стуса. Поет В. Стус, як і філософ Ф. Ніцше, декларують ідею духовного виокремлення Людини з усього живого світу

шляхом самовивершення, самовдосконалення, тобто шляхом “розбудовування” себе самого, ненастанного пошуку нових шляхів до самого себе ж. Однак інтертекстуальні зв’язки Стусового твору цим не вичерпуються. Вони прочитуються і порівняно з поезією І. Франка, вплив котрого на В. Стуса незаперечний. На алюзивне сприйняття обох цих творів вказують, по-перше, іншомовні номінації, котрі взяті з крилатих латинських фраз, що декларують спосіб життя мислячої і сильної особистості (“Vivere memento!” – “Пам’ятай, що живеш!”; “Esse homo!” – “Ось людина!”). Окрім того, тут спільність інтертекстуального поля проявляється і в тематиці. Естетичний ідеал Франкової концепції “цілого чоловіка”, що є суголосний ніцшевському поняттю сильної особистості, сповідував і В. Стус. А ще ці два вірші просякнуті безмежною любов’ю до людей, до землі, “з людським серцем схожої” і готовністю до самовідданої праці за гідне їх буття. Порівняємо, в І. Франка:

Люди, люди! Я ваш брат,
Я для вас рад жити,
Серця свого кров’ю рад
Ваше горе змити.
А що кров не зможе змить,
Спалимо огнем те.
Лиш боротись – значить жить...
Vivere memento! [13: т. 1: 32]

І у В. Стуса:

Не можу вивірить
Свою натуру
Великою любов’ю,
Щоб відчуть
Биття земної магми.
Земле рідна!
Я виросту! Я піднесусь!
Я зможу
Тебе уберегти! [11: т. 1: кн. 1: 218]

“Зміст образів Людини в І. Франка та В. Стуса близький. Мета яку “я” – власне автори в обох віршах ставили – спільна, одна. Автор “Esse homo!”, як і І. Франко, своїм життям дописав портрет героя”, – вельми слушно спостерегла Феня Пустова [10: 138]. Як бачимо, ці вірші різняться за ритмікою і строфікою, однак програмові положення, естетичні параметри та спільність духу тут очевидна.

На схожості поглядів В. Стуса з Франковими відносно становлення людської особистості наголошує і Д. Стус: “Василь Стус орієнтує сина на життєві взірці, які були пріоритетними і для нього, вчили жити, а не пливти, як він любив повторювати, за течією часоплину. Навіть у зрілому віці поета вабить героїко-романтична література, в якій самостверджуються сильні та цільні особистості, здатні кинути виклик добі. Все інше – літературщина, література для слабких, для таких, “як всі”, для

“безнебих”, для “ні риба – ні м’ясо”. У цьому Стусове світобачення перегукується з поглядами І. Франка, який на початку минулого віку критикував “молодомузівців” не так за естетство, як за непроплачену попередниками розкіш витратити себе на деталі, які ще не склались у цілість” [12: 75].

Отже, В. Стус, безумовно, оригінальний поет. У його доробку, як і в доробку кожного митця, є безліч інтертекстуальних перегуків. Однак ці літературні запозичення чи впливи проявляються у В. Стуса вельми неординарно: вони виражаються не лише через всякого роду цитації, але й через своєрідну звукову, метричну, стилістичну організацію твору, а також через переосмислення відомих форм, мотивів, сюжетів, котрі вживаються в іншій поетичній якості. Значний вплив у цьому аспекті на поета мала художня спадщина І. Франка. Спільність поглядів на людську особистість, що мусить “самовідбутися” у світі в обох поетів очевидна. Та й багато інших тем і мотивів, що хвилювали обох поетів, мають, як ми пересвідчилися, спільне інтертекстуальне поле.

Література:

1. Віват Г. Поетика символічного образу в творчості Василя Стуса: Дисертація ... канд. філол. наук. – Одеса, 2005.
2. Галич О. Літературознавство на рубежі тисячоліть: напрями, школи, течії // Шкільний світ. Українська мова та література. – 2003. – Ч. 34 (335), вересень.
3. Горбач А.-Г. Поет повинен бути людиною. Пам’яті Василя Стуса // Сучасність. – 1988. – № 3.
4. Зборовська Н. Стильовий портрет шістдесятництва // Слово і Час. – 2001. – № 2.
5. Ільницький М. Палімпсеста Василя Стуса // Вітчизна. – 1990. – № 3.
6. Козицкая Е. Эпиграф и текст: о механизме смыслообразования / “Свое” и “чужое” слово в художественном тексте: Сборник научных трудов. – Тверь, 1999. – Вып. V. 13.
7. Наєнко М. Інтим письменницької праці: 3 лекцій про специфіку художньої творчості. – К., 2003.
8. Негодяєва С. Проблеми дослідження інтертекстуальних параметрів у сучасному літературознавстві // Література. Фольклор. Проблеми поетики: Збірник наукових праць. – К., 2005. – Вип. 22. – Ч. 1.
9. Ницше Ф. Ессе homo. Как становятся самим собой // Ницше Ф. Сочинения в 2 томах. – Москва, 1998. – Т. 2.
10. Пустова Ф. Порівняльний аналіз поезій “Vivere memento!” І. Франка й “Ессе homo!” В. Стуса // Василь Стус в контексті європейської літератури: Матеріали II Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої вшануванню пам’яті письменника, літературознавця, мислителя і громадянина. – Донецьк, 2001.
11. Стус В. Твори: У 4 томах 6 книгах. – Львів, 1994–1999.
12. Стус Д. Василь Стус: життя як творчість. – К., 2004.
13. Франко І. Зібр. творів: У 50 томах. – К., 1976–1986.
14. Шевельов Ю. Трунок і трутизна. Про “Палімпсести” Василя Стуса // Українське слово: Хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст.: В 3 томах. – К., 1994.